

**НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА
ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ**

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету
та неопублікованими документами)*

Уважне та дбайливе ставлення до історико-культурної спадщини формує авторитет сучасних країн у міжнародній спільноті не менше, ніж сприятливі політичні фактори та зміцнення економіки.

Національні традиції, обряди, кухня, самобутні виконавські мистецтва, у тому числі акторська гра, музика, спів, подекуди, несуть більше інформації про країну, ніж її політичний курс чи географічне розташування [1; 2].

Сучасні міжкультурні комунікації є наслідком процесу інтеграції культур, що набуває все більших обсягів. Цей процес охопив різноманітні сфери суспільного життя, і вже важко знайти етнічні спільноти, які б не відчули вплив культур інших народів.

З одного боку, на основі економічної та інформаційної інтеграції світ об'єднується. З іншого ж, інтеграційні процеси ведуть до зростання культурної самосвідомості та культурної самоідентифікації.

Значну роль у розбудові крос-культурних відносин відіграє міжнародна організація ЮНЕСКО, яка працює над створенням умов для діалогу між цивілізаціями, культурами й народами, що базується на повазі до загальних цінностей. Саме шляхом діалогу між країнами світ може прийти до глобального розуміння необхідності зміцнювати мир та забезпечити сталий розвиток усіх регіонів світу.

Питаннями нематеріальної культурної спадщини у межах своєї компетенції ЮНЕСКО займається вже майже 70 років. Чи не найважливішим кроком на міжнародному рівні щодо уточнення розуміння сутності феномена культурної спадщини стала розробка *Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини*, прийнята ЮНЕСКО 17 жовтня 2003 року.

Конвенція на міжнародному рівні закріпила право та обов'язок держав-учасниць поважати, зберігати, досліджувати, захищати та популяризувати нематеріальну культурну спадщину (далі – НКС), визначила термін «нематеріальна культурна спадщина», цілі та органи Конвенції, функції та методи роботи Міжнародного Комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини, умови та форми надання міжнародної допомоги у цій сфері [4; 32].

Марк Джейкобс, професор Брюссельського вільного університету (VUB), де він очолює кафедру ЮНЕСКО з міждисциплінарного вивчення спадщини та охорони нематеріальної культурної спадщини, здобутком Конвенції вважає те, що вона орієнтована на суспільство, громаду, людину, «тому не тільки політики говорять про її важливість, а й люди сприйняли й підтримали поняття нематеріальної культурної спадщини й хочуть розвивати його» [6].

На кінець лютого 2018 року Конвенцію ратифікували 178 країн.

Україна була серед тих країн, які від початку підтримали ініціативу ЮНЕСКО. У 2008-му наша держава приєдналася до Конвенції, ухваливши Закон України від 06.03.2008 № 132 «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини». Відтоді питання збереження багатства народної культури українців набуло нового значення.

Зберегти та розвинути багатство традиційної культури українців, а також передати його наступному поколінню є одним із основних завдань Міністерства культури України.

Прагнучи сприяти розвитку культурного співробітництва з іншими країнами, з огляду на важливість формування позитивного іміджу України у світі, Міністерство культури України є активним учасником роботи сесій Генеральної асамблеї держав-учасниць Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини та Міжурядового Комітету з охорони НКС.

У березні 2019-го Міністерство культури України та компанія Google Україна презентували спільний проєкт – *«Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина»* – електронний ресурс, який передбачає висвітлення напрямів та елементів, у яких проявляється нематеріальна культурна спадщина: усні традиції та форми вираження; виконавське мистецтво; звичаї, обряди, святкування; знання та практики, що стосуються природи і всесвіту; традиційні ремесла. Ресурс містить короткий опис кожного напрямку, інформацію про елементи, що включені до Національного переліку елементів НКС України, невеличкий тест на засвоєння матеріалу та список додаткової літератури [3; 17].

З 2017-го Мінкультури проводить конкурс на здобуття премії за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини, що присуджується фольклористам, етнографам, дослідникам, науковцям, збирачам-ентузіастам, фольклорним колективам, солістам (вокалістам, інструменталістам та танцюристами), майстрам-викладачам та керівникам дитячих творчих шкіл народних ху-

дожних промислів, які своєю діяльністю сприяють виявленню, фіксації, збереженню та популяризації етнокультурної спадщини та регіональних особливостей українського народу [36].

За словами Голови комітету Олени Івановської, надзвичайно важливим є те, що сьогодні «кітч уже відходить на другий план, тобто те, що називають „фейкlor”», натомість, щоразу більше людей цікавляться збереженням та відновленням традиційних технік, а в державі існують структури, на які покладається завдання опікуватися збереженням нематеріальної культурної спадщини [5].

Однією з таких структур в Україні є **Центр культурних досліджень** (далі – УЦКД), який здійснює науково-методичний супровід реалізації Конвенції ЮНЕСКО шляхом проведення навчальних семінарів, наукових конференцій, а також відповідає за моніторингову діяльність та створення відповідних інформаційних ресурсів [8].

Упродовж 2019-го УЦКД реалізовує проєкт ЮНЕСКО «Оцінка потреб для зміцнення національного потенціалу України у розробці стратегії щодо захисту нематеріальної культурної спадщини», мета якого – визначити основні проблеми та потреби збереження нематеріальної культурної спадщини; втілити практичні рекомендації щодо імплементації Конвенції 2003 р. [16]

Також УЦКД є виконавцем запровадження державної програми з підтримки ремесел, яку зніціювало Міністерство культури України. Програма передбачає підтримку народних умільців і створення належних умов для їхньої легальної діяльності й цивілізованого збуту своїх виробів.

За словами директора УЦКД Ірини Френкель, не всі майстри в регіонах хочуть надавати про себе інформацію – бояться податків від держави. Саме тому необхідно створити умови для того, щоб вони мали бажання працювати з державою й відкрито демонструвати свої таланти та вміння. «Сьогодні, у розрізі децентралізації, ми розуміємо, що використання елементів нематеріальної культурної спадщини може стати потужним економічним важелем для розвитку малих територій, – пояснює директор УЦКД. – Тому наше завдання полягає в тому, щоб змінити парадигму сприйняття самого елемента нематеріальної культурної спадщини в економічному контексті. Хочемо показати владі на місцях, як вкладати гроші в популяризацію таких елементів, адже це є окрасою туристичного бізнесу будь-якого регіону» [22].

«Наприклад, уряд Індії вважає, що сувенірна продукція країни, особливо народні промисли і традиції, – це обличчя держави. Мені дивно, – ділиться враженнями І. Френкель, – чому в аеропортах України, які є воротами до нашої країни, не представлена наша продукція, а в Duty free продають а-ля українські сувеніри китайського виробництва? Наприклад, коли приїжджаєш у Мюнхен,

то можеш придбати автентичний баварський сувенір безпосередньо в аеропорту, в Бельгії – фірмові цукерки, а в Україні... – китайські речі».

Директор УЦКД переконана, що збереження, відтворення й популяризація елементів НКС може стати економічним важелем для розвитку громад, тобто, розроблена маркетингова стратегія не лише інтегрує традиції, які стають частиною життя громади, а й допомагає створити додаткову вартість території. [14].

«Ми маємо зробити все, щоб у 2019 році залишилося якнайменше білих плям на мапі України щодо виконання завдань Конвенції ЮНЕСКО про охорону та збереження нематеріальної культурної спадщини» – зазначила І. Френкель під час Всеукраїнської конференції «Імплементация Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи», яку УЦКД і Міністерство культури України організували в Києві наприкінці 2018-го.

У ході конференції йшлося, зокрема, про вжиті заходи у сфері збереження та популяризації елементів НКС, які внесені до Національного та місцевих переліків, а також Міжнародних списків ЮНЕСКО.

Так, на сьогодні до Списків НКС ЮНЕСКО належать «Петриківський розпис» – українське декоративно-орнаментальне малярство ХІХ–ХХІ ст. та «Козацькі пісні Дніпропетровщини».

У 2018 році Міністерство культури України розробило та направило номінаційне досье на розгляд чергової сесії Міжурядового комітету для включення до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства «Традицію Косівської мальованої кераміки».

Щодо Національного переліку НКС України, то він налічує 17 елементів. Серед найвідоміших, крім уже згаданих, – решетилівська вишивка «білим по білому», бубнівська та косівська кераміки тощо.

Ілля Фетисов, Голова експертної ради та фасилітатор ЮНЕСКО з питань НКС вважає, що така кількість – це дуже мало. До порівняння, у Національному списку Білорусі – 120 елементів НКС. «Білорусь зверталася у ЮНЕСКО з проханням надати допомогу на проведення експедицій. Країна отримала 120 тис. доларів, за які провела значну роботу, зібравши велику кількість матеріалу до Національного реєстру. Україна теж має зробити таке звернення, якщо сама не має коштів. Немає норми, яка б зобов'язувала створювати місцеві переліки. Це справа добровільна, але дуже бажана, якщо хочемо, аби Україні не соромно було виглядати у світовому контексті...», – переконаний І. Фетисов [7].

За словами директора Харківського обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва Людмили Омельченко, конференція стала, передусім, можливістю «звірити годинники» та визначити пріоритети в подальшій роботі. «На Харківщині багато було зроблено протягом останнього часу, але ще більше завдань чекає попереду... – пояснила експерт. – Це і розробка освітніх

програм, і активізація співпраці зі спеціалістами на рівні районів, міст, сіл, і на решті, просування елементів нематеріальної культурної спадщини Харківської області до Національного переліку та міжнародних списків. Традиції козарства, будянський розпис – нам є що показати Україні та світу» [6; 9; 10].

Також під час конференції, у рамках проєкту «Створення віртуального музею НКС України», який отримав підтримку від Українського культурного фонду, Український центр культурних досліджень презентував унікальний *віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України*.

Тепер відвідувачі, не виходячи з дому, зможуть ознайомитися не лише з елементами, що входять до національного переліку, а це – козацькі пісні Дніпропетровщини, косівська кераміка, крелевецьке переборне ткацтво, пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області тощо, – а й з традиційними ремеслами, обрядами, що «просуваються» до цього списку чи є в місцевих переліках.

Завдяки сайту «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» охочі зможуть побувати на Вінниччині, Закарпатті чи Поліссі, де в селах до сьогодні збереглися самобутні промисли, такі як бортництво чи технології випічки обрядових хлібів, ткацтва і килимарства, лозоплетіння, в'язання віників, приготування страв, як-от «юшка у три риби» у Балаклійському районі на Харківщині [12].

Місією проєкту є збереження та передача знань, розширення можливостей та виховання у людей поваги й сприйняття культурного розмаїття, адже мета створення віртуального музею – відтворення й репрезентація у сучасній і доступній формі нематеріальної культурної спадщини України та збільшення кола зацікавлених культурним надбанням нашого народу, що сприятиме формуванню єдиного культурного простору України.

Унікальність музею полягає в об'єднанні наявних культурних та дослідницьких ініціатив, сприянні максимальному розповсюдженню знань про традиційну культуру українців, створенні прецеденту впровадження сучасного формату обліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини за кластерною (регіональною) методологією.

Яскраві кольори сайту «Віртуальний музей» відповідають дизайнерському оформленню книги «Елементи нематеріальної культурної спадщини України», яку також було презентовано під час конференції. Кожний елемент має свій відтінок та символ, що полегшує процес запам'ятовування через створення асоціативних ланцюжків [13].

Музей поєднав живі традиції з віртуальним простором. У музеї представлено елементи НКС, які внесені до Національного переліку. Кожен розташований в окремій віртуальній залі, має розділи: відео- та фотогалерея, опис елемента, історія, територія, носії, збереження, розвиток, промоція, географічні дані,

бібліографія (щоб глибше можна було дізнатися про той чи інший елемент), а також пізнавальні розваги.

Наталія Морозова, радник голови Вінницької ОДА, з. п. к. України та член авторського колективу сайту визнає, що розділ «Пізнавальні розваги» був найскладнішим у виконанні й наповнювався крок за кроком: «Ми шукали можливість залучити користувачів різних вікових груп та інтересів. Для дітей розробили тематичні пазли, розмальовки. Розробили просту форму кросвордів, зараз триває робота з наповнення складними. І тут маємо бонус: якщо користувач пройде всі рівні (а для цього треба ознайомитися з усім матеріалом у розділі), він отримає можливість безкоштовно завантажити книжку „Елементи нематеріальної культурної спадщини України” у свій гаджет – це буде для нього подарунок» [14].

Музей уже оголосив конкурс «Жива історія», в рамках якого буде продовжено збір матеріалів про українські традиції, звичаї, вірування та обряди.

Катерина Гончарова, науковий керівник проєкту «Створення віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України», зазначає, що основна цільова аудиторія музею – молоді науковці, освітяни, молодь за кордоном. Також ведеться робота над створенням англomовної версії музею, який має стати платформою для спілкування та сприяти включенню дітей у культурний простір [12].

За словами І. Френкель, «ходити» віртуальним музеєм, «зазирати» в його кімнати в пошуках корисної інформації не просто можна, а треба, передусім для того, щоб зберегти ще живі споконвічні традиції, в яких немає автора, немає початку і не повинно бути кінця.

Створення віртуального музею нематеріальної культурної стало втіленням ідеї авторів зробити нематеріальну культурну спадщину України не архаїчним поняттям, а близькою і зрозумілою. Інтерактивний сегмент музею – один із кроків навчити дітей пізнавати історію своєї країни через традиції, звичаї, обряди. «Це – невидиме багатство, яке ми маємо нарешті відкрити і маємо пізнати для самих себе», – каже І. Френкель [14].

У межах презентації віртуального музею відбулася церемонія нагородження переможців конкурсу «Жива традиція», який проводив УЦКД.

Із 43 заявок експертна рада конкурсу обрала 10 програм із різних областей. Серед них – технологія виготовлення бортницького пристрою «лезиво» (1-а премія), традиційне харківське коцарство (2-а премія), боромлянське лозоплетіння (3-я премія) та інші [15].

Етнолог, педагог Олександр Босий, який за тридцять років провів десятки експедицій на Поліссі, зібрав 25 тисяч обрядів, пов'язаних із ткацтвом і нитками, зазнач: «Нематеріальна культурна спадщина зникає на очах. Найархаїчніший регіон – Полісся – знищений Чорнобилем. Багато втрачено у селах, які за-

топили, створюючи штучні моря. Тож маємо нині активно працювати, щоб зберегти те, що залишилось».

«До списку термінової охорони ЮНЕСКО входять козацькі пісні Дніпропетровщини, – каже завідувачка науково-дослідного відділу інноваційних технологій та популяризації культури УЦКД Валентина Телеуця. – На жаль, серед його носіїв лише одне село, в якому сім-вісім чоловік ще знають і співають старовинні козацькі пісні. Вони поважного віку, народилися у 20–30-х роках минулого століття. Коли козацькі пісні тільки було внесено до списку ЮНЕСКО, у регіоні за підтримки місцевої влади проводили майстер-класи, зустрічі з виконавцями. Нині ця робота припинилася, і якщо найближчим часом знання старших не перебере молодь, то ми назавжди втратимо козацькі пісні, цей безцінний досвід багатьох поколінь» [12].

Формуючи базу даних, вивчаючи статистику і наповнюючи сайт інформацією, автори проекту з подивом для себе з'ясували, що Україна займає третє місце з реалізації товарів народних промислів у Європі, а за експортом скатертин, тканин та хусток – перше. Але жодних надходжень із реалізації цієї продукції до бюджету країни не потрапляє. Тому зараз спеціалісти Українського центру культурних досліджень розглядають можливість розміщення на сайті музею нового модуля, який дозволить народним майстрам продавати свою продукцію, так би мовити, легально.

Тут варто наголосити, що потрапити до списку ЮНЕСКО, з одного боку, дуже важливо для України, бо бути частиною потужної міжнародної організації престижно, але з іншого – організація забороняє використання цих елементів для брендування території та для отримання прибутку. І тут майстрам та їхнім громадам треба визначитися – використовувати спадщину як економічну складову для розвитку і промоції території чи охороняти її.

«Створивши віртуальний музей, ми відчинили двері для іноземців і передусім для нас самих, бо ми не знаємо своєї культури, традицій, і як наслідок – не вміємо лобювати та відстоювати власні інтереси. Для нас – час вчитися, а для держави – необхідність зрозуміти важливість формування сучасного іміджу через традиції», – зазначає І. Френкель [14].

Справді, в українському суспільстві все помітнішим стає поглиблення інтересу до історичного минулого, виявлення та дослідження сторінок національної історії, національних традицій, які протягом останніх століть приховувалися та переписувалися імперіями, в складі яких у різні часи перебувала Україна [3; 17].

Фахівці з питань збереження та охорони нематеріальної культурної спадщини, керівники обласних управлінь культури, центрів народної творчості, носії живих традицій нематеріальної культурної спадщини, науковці відзначають,

що в останні два роки в Україні значно активізувалася робота в напрямі збереження НКС через реалізацію творчих проєктів.

Так, митці, дослідники та активні громадяни України та інших країн, розуміючи багатство українського нематеріального спадку та знайшовши в ньому джерело натхнення, успішно реалізують проєкти, спрямовані на збереження нематеріального культурного надбання нашої країни.

Серед них – «Поліфонія» – науково-дослідний та культурно-мистецький проєкт, що інтегрує традиційну та сучасну музику. Головна його мета – зберегти живу пісенну традицію України як унікальний елемент нематеріальної культурної спадщини та представити її в Україні та світі, використовуючи новітні технології та сучасні мистецькі форми.

Ініціатором проєкту в березні 2017-го став угорський композитор та музикант Міклош Бот, організувавши дослідників із Угорщини, України та Франції для експедицій українськими селами.

У рамках проєкту було записано близько 1500 пісень та 500 виконавців і створено сайт-архів українських традиційних пісень, до якого мають доступ усі охочі.

Загальний бюджет «Поліфонії» склав 350 тис. євро. Представники Угорщини як ініціатори проєкту подали заявку на грант від фінансованої ЄС програми «Креативна Європа» та отримали грошову компенсацію приблизно у 60%.

Проєкт «Поліфонія» – це не лише дослідження, запис, наукове опрацювання та архівування традиційних народних пісень, це і створення творчої програми для презентації та прослуховування зібраних матеріалів у світі, адже «Поліфонія» прагне продовжити пісенну традицію, поширюючи її в міському середовищі через освітній елемент проєкту [18].

Мирослава Вертюк, координатор від України, зазначила: «Ми хочемо зберегти виконавську традицію, стилістику, голоси та інтонації пісень, тому найціннішим джерелом інформації для нас є жіночки 70–80 років і більше. Їхній спів не піддавався впливу керівників ансамблів. Ми співпрацюємо з багатьма фольклористами, етномузикологами, які вже понад 50 років досліджують українську традиційну культуру... Часто в одному селі можна почути повний текст пісні, а в іншому – скорочений. На сайті ми подамо обидва варіанти, – пояснює дослідниця і додає: «По-перше, це висока культура, по-друге, це унікальний елемент нашої духовної, нематеріальної культурної спадщини. Відкривши його собі й світу, ми зможемо отримати ще один впізнаваний у світі бренд» [2].

Ще одним проєктом, що демонструє світові українську культуру, традиції та народні звичаї, є «Спадок» – цикл коротких атмосферних роликів, представлений громадськості Film.ua Group.

«Проект „Спадок” – особливий. Насамперед, завдяки людям, які беруть в ньому участь: творчій команді, героїням роликів, колекціонерам одягу, музикантам. Ці люди ретельно бережуть традиції та звичаї, найцінніше з нашої історії, пам’ятають своє коріння та, найголовніше, горять ідеєю – не тільки зберегти нашу спадщину, але й оживити історію для майбутнього», – наголошує продюсер проекту Олена Малкова [19].

Реалізація таких проєктів на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях в Україні та Європі не лише відкриває культурне надбання народів країн Європи, а й заохочує до взаємодії з культурною спадщиною інших та посилює почуття приналежності до спільного європейського простору [2].

Важливість культурної спадщини, зокрема, «живої спадщини», як інакше ще називають НКС, в основі якої є збереження та розвиток, є беззаперечною. Та дуже важливо не лише бачити красиве, а й знати про ту роботу, яка здійснюється громадами, групами й окремими людьми, які докладають чимало зусиль до вивчення, збереження, документування та розвитку своєї спадщини [23].

Такої думки й експерт у царині нематеріальної спадщини Марк Джейкобс, який найпривабливішою вважає ст. 15 Конвенції «Участь спільнот, груп та окремих осіб», де зазначено: «Кожна держава-учасниця в рамках своєї діяльності з охорони нематеріальної культурної спадщини прагне забезпечити якнайширшу участь спільнот, груп та, у відповідних випадках, окремих осіб, які створюють, зберігають і передають таку спадщину, а також активно залучати їх до управління такою спадщиною» [6].

Так, Віталій Кейдун, майстер із Новгород-Сіверського Чернігівської обл., вишивка якого виставляється у всьому світі, за шістьдесят років назбирав 1000 елементів регіональної вишивки. Її вважали втраченою, бо останній серпанковий рушник, який бачив майстер, був вишитий на Новгород-Сіверщині на початку минулого століття. Майстер понад 50 років їздив селами Сіверщини, перемальовуючи окремі елементи вишитих робіт, а потім сам почав вишивати рушники серпанковою технікою.

«Така техніка має охоронятися законом, – вважає директор обласного центру народної творчості Юлія Солонець, – бо це – нематеріальна культурна спадщина». Працівники центру планують внести серпанкову техніку до обласного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини, а згодом подати заяву, аби саме цю техніку взяли під охорону ЮНЕСКО [23].

Артпроект «Мистецтво в кожен дім» стартував 10 серпня 2018 року. Художник В. Раковський разом з учнями, які опановують мистецтво самчиківського розпису на курсах UAMAZE, розписали в Києві фасад дитячого клубу «Соняшник». До реалізації проєкту долучилася українська співачка, художниця й очільниця «Території „А”» Анжеліка Рудницька. «Наразі на всю Україну за-

лишилося лише чотири майстри з „самчиківки”. Наймолодшому – 48 років, а найстаршому – 80. Тому цей артпроект ініціювала наша творча група з UAMAZE. Отож, проводимо майстер-класи, організуємо екскурсії у Самчики. Хочемо, щоб чотири майстри переросли у 124», – коментує лідер мистецької ініціативи І. Чиркова [24].

Варто зазначити, що унікальний розпис майстрів із Самчиків, що на Хмельниччині у вересні 2019 року Міністерство культури України включило до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України. Тепер Хмельницький обласний науково-методичний центр культури і мистецтва готує матеріали для того, щоб самотній зразок національної культури України було включено до Всесвітнього переліку елементів нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [34].

24 серпня того ж року було створено «Музей живої української пісні» – мандрівну виставку-експозицію, що «гастролюватиме» селами й містами нашої країни. «У музеї можна буде не лише переглянути експозиції. Головне – заклад має стати майданчиком для різних культурних заходів, пов’язаних із українською піснею, презентацій, обговорень, круглих столів та ін.», – пояснює з. а. України Р. Лоцман, лідер київського Мистецького об’єднання «Народна філармонія» [25].

А вінницькі майстри-гончарі з усієї області зібралися 24–27 вересня 2019 року в Барській ОТГ на гончарний пленер, покликаний відродити барську кераміку, яка прирівнюється за художньою вагомістю до бубнівської та кришинецької та має унікальний стиль оформлення виробів – біле тло з обов’язковим художнім елементом – зозулею на калині.

Зважаючи на те, що якість барських глин не дозволяла виготовляти вогнетривкий посуд, майстри створювали здебільшого столові та декоративні вироби: миски, полумиски, тарілки, макітри, глечики, навіть іграшки. На жаль, у ХХ столітті під час голодоморів, війн та репресій ця традиція та техніка були втрачені, відтак сьогодні у Барі не працює жоден гончар. Але є народні майстри, які готові відродити давнє ремесло, відпрацювати техніки, описати і дослідити орнаменти [33].

Збереження культурної спадщини є основою розвитку креативних індустрій в Україні. Однак, зберігати культурні надбання варто не лише заради національної пам’яті та ідентифікації регіону, де виник той чи інший культурний елемент. Не менш важливим є ймовірність розвитку туристичного бізнесу, але, передусім, це має цікавити місцеві громади та владу, які б вклали гроші у збереження та розвиток культури.

Потроху окремі громади вже починають розуміти: якщо у них відсутні фабрики й заводи, але є ремесла чи унікальні нематеріальні ресурси, – вони можуть розвиватися. Так, представники громад починають активно спілкувати-

ся з фахівцями з Міністерства культури України в плані підготовки облікових карток чи подачі документів для внесення до реєстру, бо це додатковий інформаційний привід, можливість відкрити бізнес, забрендувати території і зробити їх популярними [22].

Задля глибшого розуміння поняття «нематеріальна культурна спадщина» та шляхів розв'язання проблеми збереження й популяризації НКС, упродовж 2019 року в регіонах України проводилися конференції, круглі столи та семінари різних рівнів.

Так, 25 червня на базі Сумського обласного художнього музею ім. Никанора Онацького в рамках засідання круглого столу на тему «Нагальні проблеми розвитку народного мистецтва, художніх промислів і ремесел та шляхи їхнього вирішення» відбувся семінар «Оцінка потреб для зміцнення потенціалу України у розробці стратегії щодо охорони НКС».

Слухачам було надано інформацію щодо імплементації Конвенції на національному та регіональному рівнях, а також презентовано елементи НКС категорії «Традиційні ремесла», включені в Національний перелік елементів НКС України, та елементи відповідної категорії, включені в Регіональний перелік НКС Сумської області [16].

22 березня 2019 року на базі Нововоронцовської центральної районної бібліотеки (Херсонщина) було проведено практичну нараду з працівниками клубної, бібліотечної та музейної справи району зі збору елементів нематеріальної культурної спадщини Нововоронцовщини.

«Нематеріальна культура – продукт діяльності будь-якої спільноти: і малої, як, наприклад, сільська громада, і такої великої, як, скажімо, народ. Тому ситуація, коли елементи нематеріальної культурної спадщини повністю відсутні на тій чи іншій території, населеній людьми, неможлива в принципі», – зауважила завідувач сектору культури Людмила Ліновська, яка запропонувала проведення районного огляду в рамках обласного огляду елементів НКС Херсонщини «ЕтноКрай» [20].

З метою збереження, розвитку та популяризація нематеріальної культурної спадщини, аматорського мистецтва, формування у молодого покоління активної громадської позиції та національної свідомості в Кривому Розі з 2 по 17 березня 2019 року проводився щорічний XVII міський фестиваль народної творчості «Весна Рудани» [21].

Проведені заходи дають можливість надалі об'єктивно оцінювати сучасний стан та перспективи діяльності у напрямі збереження та популяризації НКС.

На Форумі незалежних громадських організацій, який відбувся в межах Тринадцятої сесії Міжурядового комітету ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини в Порт-Луї, Республіка Маврикій, 26 листопада 2018 року

особливу увагу було приділено питанням громадським організаціям, що займаються нематеріальною культурною спадщиною, і важливій ролі неурядових (громадських) організацій, незалежно від того, чи акредитовані вони в ЮНЕСКО, для охорони НКС на місцевому, національному і міжнародному рівнях.

Під час форму було з'ясовано, що при розробці різних елементів НКС особливої уваги потребують такі питання, як дотримання прав людини та прав корінних народів і меншин, сталий розвиток, рівноправність, репрезентативність, участь громадян, громад, носіїв.

«Ці та інші питання є надзвичайно важливими, – зазначає караїмка Олена Арабаджи – представниця караїмської громади, носій, дослідниця та популяризаторка традиційних знань своєї живої спадщини.

Олена Арабаджи, за фахом географ-етнограф, а за походженням етнічна караїмка, займається дослідженням нематеріальної культурної спадщини народів Приазов'я, їхніх традицій, історії розселення. За її сприяння в 2018 році при Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Богдана Хмельницького було створено Науково-методичний центр нематеріальної культурної спадщини народів Приазов'я [26].

Результатом спільної роботи Центру, караїмської громади, караїмського етнокультурного центру «Кале», Мелітопольське національно-культурне караїмське товариство «Джамаат» стало включення до обласного та Національного переліків нематеріальної культурної спадщини «Традиції приготування караїмських пиріжків (ет аяклак) – рецепти караїмів міста Мелітополя Запорізької області».

«Мені дуже приємно, що цього року ми видали альбом „Збереження культурної спадщини караїмів. Досвід караїмів Мелітополя”, в якому розповідаємо не тільки про історію, а й про сучасність, висвітлюємо діяльність нашої громади... Для мене було важливо розповісти про їхню роботу, їхню участь у процесі вивчення, документування нашої спадщини, як це вказано у Конвенції ЮНЕСКО», – зазначила фахівець [27].

Ще одним результатом роботи Центру стало входження Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького до мережі університетів Південно-Східної Європи, які вивчають нематеріальну культурну спадщину [26].

Таким чином нематеріальна культурна спадщина стає важливою складовою міжнародного іміджу країни, вираженням регіональної та локальної культурної ідентичності, що сприяє міжнародному визнанню країни [28].

Конкретним прикладом відстоювання цінностей культури та спадщини на нашому континенті, які мають вирішальне значення для дотримання прав людини та верховенства права, заохочують громади бути активними, зміцнюючи

спільну ідентичність на регіональному, національному та європейському рівнях є спільна ініціатива Ради Європи та Європейської Комісії – *Дні європейської спадщини* – найпопулярніші культурні заходи, що спільно проводяться різними країнами Європи. Загальноєвропейський характер подій сприяє об'єднанню громадян в європейському вимірі та акцентує увагу на цінності культурної спадщини

Метою Днів європейської спадщини є підвищення обізнаності про спадщину як матеріальну, так і нематеріальну, які формують культуру людей упродовж усієї історії, сприяючи тим самим розумінню минулого для кращого формування майбутнього. Спадщина – це про предмети та місця, про значення та інтерпретацію, які люди надають їм, та цінності, які вони представляють. Дні європейської спадщини розвивають та зміцнюють почуття приналежності та відповідальності за спадщину, підкреслюючи актуальність прав людини та демократії.

Різноманітні заходи в рамках проведення Днів європейської спадщини (ДЄС) відбулися у вересні 2019 року і в Україні. Зокрема, інтерактивні виставки, ремісничі майстерні, театралізовані екскурсії, фестивалі та історичні реконструкції. Цього року Україна обрала свою національну тему «Мистецтво та розваги: спадщина у головній ролі».

Упродовж місяця кожен охочий міг поринути в культурні осередки Києва та Умані ХІХ ст., дізнатися, як проводила свій вільний час львівська публіка, який відпочинок був улюбленим в різні епохи, дізнатися маловідомі сторінки життя і творчого шляху українських письменників. Також учасники Днів європейської спадщини насолоджувалися звучанням старовинних інструментів, грали в ігри, відвідували театр і, навіть більше, – самі могли стати частиною театрального дійства.

«Дні європейської спадщини – це прекрасна можливість для європейських громадян поєднатися зі своїм культурним надбанням. Вони є важливим елементом Європейської рамкової програми дій, яку я представив минулого грудня, щоб гарантувати, що результати Європейського року культурної спадщини 2018 будуть продовжуватися у довгостроковій перспективі. Оскільки спадщина є настільки фундаментальною для нашого суспільства і для того, щоб пов'язувати наше минуле з майбутнім, вона повинна мати своє місце в основі повсякденного життя громадян. Дні європейської спадщини відіграють важливу роль у реалізації цього», – прокоментував Тібор Наврачич, Комісар ЄС з питань освіти, культури, молоді та спорту [35].

Справді, будучи важливим вираженням культурного різноманіття, нематеріальне культурне надбання має універсальну цінність. Саме креативність, заснована на нематеріальній культурній спадщині, є тим двигуном розвитку,

джерелом підвищення конкурентоздатності національних економік, який відповідає глобалізаційним викликам сучасності [3].

Нематеріальна культурна спадщина складається з усіх проявів культури, є тканиною живої спадщини людства, а також найважливішим інструментом культурного розмаїття, вважає Федеріко Ленцеріні, професор права в Сієнському університеті (Італія), автор праці «Нематеріальна культурна спадщина: жива культура народів», у якій він наголошує, що основним «творчим чинником» нематеріальної культурної спадщини є «ідентифікація» цієї спадщини як важливого елемента культурної ідентичності її творців та носіїв [31].

Пояснюючи різницю між матеріальною та нематеріальною спадщиною, Голова Комітету з присудження премії за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини, завідувачка кафедри фольклористики Інституту філології Національного університету ім. Т. Г. Шевченка Олена Івановська зазначає: «Якщо ми говоримо про матеріальну культурну спадщину, то ми маємо певні статичні об'єкти, які піддаються впливу часу, але їх можна відчувати на дотик, ними можна захоплюватися, їх можна відремонтувати та відреставрувати. А нематеріальна культурна спадщина – річ тендітна. Її треба берегти, в неї треба багато інвестувати, зокрема грошей, щоб підтримати носіїв цієї спадщини, аби вони мали ще більше натхнення свої знання передавати спадкоємцям. Мова йде про ті традиційні народні ідеї, які втілені у пісні, танці, в писанці, якщо йдеться про орнамент та техніку». [5]

У сучасному світі традиційна культура все більше перетворюється на ключовий елемент суспільного, гуманітарного розвитку. Завдяки традиційній культурі члени суспільства мають змогу реалізувати свій творчий потенціал, долучитись до всього духовного й художнього багатства світової цивілізації, зберігати і збагачувати власну культурну спадщину у всьому її різноманітті. Особливо актуалізується ця проблема у країнах, де традиційна культура не просто історичний факт, але й жива реальність. Однією з таких країн і є Україна [30].

Тому, зважаючи на зміни у світовому культурному просторі, пов'язані зі всеосяжним процесом глобалізації, збереження та охорона нематеріальної культурної спадщини є одним із основних завдань для нашої країни, адже це – культурно-духовні особливості, які вирізняють один етнос від іншого, формуючи його національну ідентичність [29].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. «Зберігачі культурної спадщини України»: методико-бібліографічні матеріали / ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей»; уклад. Бродяк Д. – Х., 2018. – 47 с. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу:

<https://ru.calameo.com/read/003308128fabba1c7280b> (дата звернення: 10. 10. 2019).

2. Тарасова Д. Рік культурної спадщини в ЄС: як небайдужі громадяни збережуть українську культуру / Дар'я Тарасова [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.euneighbours.eu/uk/east/eu-in-action/stories/rik-kulturnoi-spadsini-v-es-ak-nebaiduzi-gromadani-zberezut-ukrainsku> (дата звернення: 9.10.2019).

3. Євген Нищук презентував народним депутатам спільний проєкт Мінкультури і компанії GOOGLE Україна – «Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245469242/ (дата звернення: 10.10.2019).

4. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://demcult.org/pro-konvenciyu/> (дата звернення 17.10.2019).

5. Караїмський пиріжок та кримськотатарський орнамент у списку Національного реєстру нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: https://glavcom.ua/specprojects/press_center/karajimskiy-pirizhok-ta-krimskotatarskiy-ornament-u-spisku-nacionalnogo-rejestru-nematerialnoji-kulturnoji-spadschini--552541.html (дата звернення: 11.10.2019).

6. «Збереження та промоція нематеріальної культурної спадщини українського народу є одним з пріоритетних завдань Мінкультури», – Євген Нищук [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245441633&cat_id=244913751 (дата звернення 10.10.2019).

7. Мохар І. Нематеріальна спадщина / Ірина Мохар [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://misto.vn.ua/news/item/id/11954> (дата звернення 16.10.2019).

8. Річний Звіт 2018 щодо стану реалізації в Україні положень Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/zvit-2018_-unesco.pdf (дата звернення 17.10.2019).

9. Нематеріальна культурна спадщина України [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/391359/ (дата звернення: 16.10.2019).

10. Імплементация Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.cultura.kh.ua/uk/news/6162-implementatsija-konventsiji-pro>

ohoronu-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshchini-pidsumki-ta-perspektivi (дата звернення 16.10.2019).

11. Фещенко Є. Косівська мальована кераміка може потрапити до списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО / Євдокія Фещенко // Україна Молода. – 2018. – 18 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3400/188/128945/> (дата звернення 16.10.2019).

12. Чорна С. Запрошує віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини / Світлана Чорна // Голос України. – 2018. – 10 жовт. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/308533> (дата звернення 17.20.2019).

13. В Україні з'явився віртуальний музей Нематеріальної культурної спадщини // День. – 2018. – 12 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/131218-v-ukrayini-zyavuvsvya-virtualnuu-muzeu-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshchynu> (дата звернення: 17.10.2019).

14. Шуткевич О. Як створити віртуальний музей з інтерактивами – приклад газети «День» та Українського центру культурних досліджень / Олеся Шуткевич [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/dveri-u-svit-spadshchynu> (дата звернення: 11.10.2019).

15. В інтернеті запрацював музей нематеріальної культурної спадщини України [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://oldchernihiv.com/v-interneti-zapratsyuvav-muzej-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshhynu-ukrayinu/> (дата звернення 2.10.2019).

16. Нематеріальна культурна спадщина: національний та регіональний рівні [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://uccs.org.ua/novyny/nematerialna-kulturna-spadshchyna-natsionalnyj-ta-rehionalnyj-rivni/> (дата звернення 17.10.2019).

17. Google-Україна спільно з Мінкультом запускають проєкт «Автентична Україна» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2663983-googleukraina-spilno-z-mincultom-zapuskaut-proekt-autenticna-ukraina.html> (дата звернення 10.10.2019).

18. Проєкти з запровадження електронного обліку і систем цифрових ресурсів в музеях [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://demo.dcvisu.com/uploads/objects/315/pdf/Projects_UKF-2018.pdf (дата звернення: 17.10.2019).

19. Неповторність та вишуканість національного вбрання в проєкті «Спадок» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу:

<http://uccs.org.ua/novyny/nepovtornist-ta-vyshukanist-natsionalnoho-vbrannia-v-proekti-spadok/> (дата звернення 1.10.2019).

20. Нововоронцовщина у обласному проєкті нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/novovoroncovshhina-u-oblasnomu-proekt%D1%96-nemater%D1%96alno%D1%97-kulturno%D1%97-spadshhini> (дата звернення 17.10.2019).

21. Популяризація нематеріальної культурної спадщини: фестиваль народної творчості «Весна Рудани – 2019» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://kdpu.edu.ua/press-centre/blogs/594-kafedry/dekorativno-prykladnoho-mystetstva-ta-dyzainu/novyny/7587-populyaryzatsiya-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshchyny-festyval-narodnoyi-tvorchosti-vesna-rudany-2019.html> (дата звернення 2.10.2019).

22. Шуткевич О. «Забрендувати території»: Як відродити і популяризувати нематеріальну культурну спадщину в регіонах України, обговорювали у Вінниці / Олеся Шуткевич // День. – 2018. – 1 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zabrenduvaty-terytoriyi> (дата звернення: 17.10.2019).

23. Тисячу елементів регіональної вишивки за 60 років назбирав майстер з Новгорода-Сіверського [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://cn.suspilne.media/news/11990> (дата звернення: 17. 10. 2019).

24. Чечель Л. Як намальований гобелен: в Україні лишилося лише чотири майстри з самчиківського розпису / Людмила Чечель // Україна молода. – 2018. – 15 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://umoloda.kiev.ua/number/3348/164/125643/> (дата звернення 17.10.2019).

25. В Україні з'явиться музей на колесах // Урядовий кур'єр. – 2018. – 17 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/v-ukrayini-zyavitsya-muzej-na-kolesah/> (дата звернення 17.10.2019).

26. II Міжрегіональний семінар-практикум «Мова як носій нематеріальної культурної спадщини» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://mdpu.org.ua/ii-mizhregionalnij-seminar-praktikum-mova-yak-nosij-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshhini/> (дата звернення 16.10.2019).

27. Нематеріальна культурна спадщина як місток до розуміння культури Іншого [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://demcult.org/nematerialna-kulturna-spadshhina-yak-3/> (дата звернення: 17.10.2019).

28. Бровенко Т. Національний гастрономічний потенціал як елемент збереження нематеріальної культурної спадщини / Тетяна Бровенко // Нематеріа-

льна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 жовт. 2018 р.) / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Київ. ун-т культури, Ф-т гот.-ресторан. і турист. бізнесу. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 390 с. Режим доступу: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/nematerialna-kulturna-spadshchyna_tezy-dopovidey.pdf (дата звернення 17.10.2019).

29. Дутчак О. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму / Олена Дутчак [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User1/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%.pdf> (дата звернення 17.0.2019).

30. Босик З. Традиційна культура XXI століття у контексті життєздатності нематеріальної культурної спадщини України (на прикладі фольклору) / Зоя Босик // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2015. – № 1. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/User1/%D0%9C%D0%BE%D0%20_2015_1_9.pdf (дата звернення 16.10.2019+).

31. Нематеріальна культурна спадщина Дніпропетровщини: жива творчість [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://demcult.org/nematerialna-kulturna-spadshhina-dn/> (дата звернення 2.10.2019).

32. Сапельнікова Н., Никончук О. Крос-культурні відносини як фактор популяризації нематеріальної культурної спадщини / Надія Сапельнікова, Олена Никончук // Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 жовт. 2018 р.) / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Київ. ун-т культури, Ф-т гот.-ресторан. і турист. бізнесу. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 390 с. Режим доступу: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/nematerialna-kulturna-spadshchyna_tezy-dopovidey.pdf (дата звернення 17.10.2019).

33. Шуткевич О. На Вінниччині розпочався гончарний пленер, який покликаний відродити барську кераміку / Олеся Шуткевич // День. – 2019. – 25 верес. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/250919-na-vinnychchyni-rozpochavsya-goncharnyy-plener-yakuu-roklykanyu-vidrodyty-barsku> (дата звернення: 9.10.2019).

34. Козак І. Визнано нематеріальною культурною спадщиною / Ірина Козак // Голос України.–2019.–18 верес. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/321749> (дата звернення: 25.09.2019).

35. Дні Європейської спадщини 2019: спадщина у головній ролі [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245508708&cat_id=244913751 (дата звернення: 17.10.2019).

36. Мінкультури оголошує про початок прийому заявок на здобуття премії за збереження та охорону культурної спадщини у 2019 році [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245511677 (дата звернення: 17.10.2019).

Матеріал підготувала

М. Б. Лелик,
головний бібліограф
відділу наукового аналізу
та узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування *І. Г. Піленко*

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,16. Б/т. Зам. 99. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12